

YU ISSN 0350-185x
UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XLIII

Уређивачки одбор:

*др Тајјана Бајић-Ивић, др Даринка Горјан-Премк, др Ирена Гришкај, др Милка
Ивић, др Павле Ивић, др Радослав Кайичић, Блаже Конески, др Тине Лојар,
др Александар Младеновић, др Асим Пецо, др Мишар Пешикан, др Живојин
Ситанојчић, др Драго Ђујић*

Главни уредник:
МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1987

КОНСТРУКЦИЈЕ СА ПРЕДЛОГОМ ЗА У САВРЕМЕНОМ РУСКОМ И СРПСКОХРВАТСКОМ ЈЕЗИКУ

1.1. Предмет овог рада је конфронтативна анализа употребе кон-струкција са предлогом *за* у руском и српскохрватском језику на син-хронном плану¹. Грађу за ред ексцерпирани смо, с малим изузецима², из оригиналних књижевних дела савремених руских и југословенских писаца и превода тих дела на руски, односно српскохрватски језик³. Актуелност оваквог рада условљена је, пре свега, чињеницом да има још увек недопустивих празнина у области истраживања упоредне словенске граматике. Конфронтативна анализа биће овом приликом дво-мерно спроведена у том смислу што ће се у улози еталона подједнако наћи и руски и српскохрватски језик. Ако би се, наиме, у улози еталона, односно полазне основе нашао само један језик, тада би се догодило да многе релевантне особености функционисања конструкција са предлогом

---

¹ Конфронтативна анализа не искључује, додуше, и извесне дигресије у дија-хронију, јер се на фону дијахроније јасније осветљавају савремене језичке чињенице, прецизније прогнозирају тенденције развоја одређених граматичких категорија.

² Некад су, због недостатка потврде из белетристике, навођени примери преу-зети из других извора на које се у раду указује.

³ Скраћенице дела из којих је ексцерпирана грађа:

Бун. — И. А. Бунин, *Деревня — Село*, прев. Н. Николић; *Руся — Русја*, прев. Н. Ни-колић-Бобић; *Митина любовь — Мићина љубав*, прев. М. Јовановић; *Братља — Браћа*, прев. М. Јовановић. (Из збирке: *Повести и раскази*, Москва, 1981; *Песме и њриповејке*, Београд, Москва, 1976).

Дав. — О. Давичо, *Песма*, Београд, 1969; О. Давичо, *Песня*, Москва, 1979, прев. Т. П. Потапова, А. С. Лазуткин.

Лал. — М. Лалић, *Хајка*, Београд, 1963; М. Лалич, *Облава*, Москва, 1969, прев. И. Дорба.

Леон. — Ј. М. Леонов, *Вор*, Москва, 1970; Ј. М. Леонов, *Лойов*, Београд, 1967, прев. М. Бабовић.

Мар. — Р. Маринковић, *Руке — Руки*, прев. А. Романенко; *Анђео — Антел*, прев. Т. Вирта. (Из збирке: *Руке*, Београд, 1975; Р. Маринкович, *Избранное*, Москва, 1974).

Расп. — В. Г. Распутин, *Живи и помни*, Москва, 1980; В. Г. Распутин, *Живи и памји*, Београд, 1979, прев. Б. Милошевић.

Сел. — М. Селимовић, *Дерваци и смрђ*, Сарајево, 1966; М. Селимович, *Дерваци и смрђ*, Москва, 1978, прев. А. Романенко.

Шол. — М. А. Шолохов, *Поднятая целина*, Минск, 1979; М. А. Шолохов, *Узорана ледина*, Београд, 1963, прев. В. Вулетић.

за у једном језику остану у сенци другог, тј. неистражене, што подразумева да ни анализа њихове употребе у оба језика не би могла бити у целисти остварена. Због тога ће у процесу конфронтативне анализе оба језика имати исти третман, тако да ће се узајамно допуњавати и осветљавати. А сврха конфронтативне анализе управо и јесте то да се проникне у „оне појаве у језику које би нам избјегле када би проматрали један систем сам за се, одвојен од другог“⁴.

1.2. Пажња ће бити у овом раду усмерена ка томе да се опише функционално-семантичко поље употребе конструкција са предлогом *за* у руском и српскохрватском језику, да се утврде и њихова контекстуална значења и дијапазон њихове дистрибуције у оба језика, да се опише њихова морфолошко-синтаксичка структура, да се истакне значај валентности и семантике конституената датих конструкција за њихово моделирање у оба језика, као и за разграничење контекстуалних значења хомонимичних синтаксичких конструкција, да се истакне обим и суштина идентичности, односно смисао делимичних и потпуних диференцирања у функционисању конструкција са предлогом *за* у оба језичка система и, најзад, да се осветле преводни еквиваленти конструкција са предлогом *за* на синтагматском плану у оним случајевима у којима се одређени функционално-семантички садржај у другом језику не изражава конструкцијама са предлогом *за*, већ другим језичким средствима. Проблематика синонимичности конструкција са предлогом *за* са другим језичким средствима биће само донекле обухваћена; потпуно и подробно разматрање синонимских веза и односа прелазило би оквире овог рада.

2.1. Руском конструкцијом *за* + *акузатив* изражава се просторни однос ако се у позицији управне речи налазе глаголи којима се сигнализира адлативност, тј. динамички аспект просторног односа, а у зависној позицији именске лексеме којима се означава у ком се правцу врши одређено кретање, односно у ком ће се завршити, у ком се завршава или се завршило. Руској конструкцији *за* + *акузатив* еквивалентна је у српскохрватском језику идентична конструкција — *за* + *акузатив* ако се у позицији управне синтаксичке јединице налазе глаголи типа *седати* (*седати*), *заћи* (*залазити*) и сл. Исп. примере:

Зашли *за погреб* [. . .] (Бун., 96)
Сели *за стола*. (Расп., 159)
Вот яснее теперь: зеленый бугор,
и *за него* солнце уходит, уж вечер. (Леон., 147)
Никто у Зине Васильевны *за стол*
не садился [. . .] (Леон., 308)

Зађу ти они *за подрум* [. . .]
Седоше *за столице*.
Сад постаје јасније: зелени
брежуљак и *за њега* сунце залази, већ
је сутон.
Код Зине Васильевне још нико
није седао *за сто* [. . .]

2.2. Руској конструкцији *за* + *акузатив* у српскохрватском језику чешће је еквивалентна конструкција *иза* + *инијив*, јер је дистрибуција

⁴ R. Filipović, *Kontakti jezika u teoriji i praksi*, Zagreb, 1971, стр. 61.

српскохрватске конструкције за + акузатив за изражавање просторног односа ограниченија од конструкције *иза* + *јениив*. Исп.:

Дурново приказал вывести цигана в поле, за Дурновку, и посадить на бугре. [Бун., 16]

[...] а повел скорей за кусты, где их не видно было с Ангары [...]. (Расп., 173)

Потом отогнали Карьку вверх по речке за поворот [...]. (Расп., 40)

Наконец ей удалось отобратъ, спихнуть за стину противный, пахнувший столярным клеем ящик с музыкальными вздохами. (Леон., 511)

Настена пошла на свою половину, за ситцовую занавеску [...]. (Расп., 33)

Он отступил за листовенницу и снял ружье. (Расп., 55)

Дурново је наредио да Циганина изведу у поље *иза Дурновке* и да га посаде на брежуљак.

[...] него је брзо одведе *иза шибљика*, где их није било могуће видети с Ангаре [...].

Затим су Карку натерали уз речицу *иза окуке* [...].

Најзад је успела да му отме и груне *иза леђа* одвратно сандуче са музикалним уздасима, које је заударало на туткало.

Настјона пође на своју половину, *иза цицане завесе* [...].

Гусков се повуче *иза њисе* и скиде пушку.

2.3. Ако је у зависној позицији руске конструкције за + акузатив лексема *город*, садржај руске конструкције транспонује се на српскохрватски језик описним конструкцијама којима се експлицира да је кретање усмерено у ближу околину града. Исп.:

[...] и привела к себе, далеко за *город*, в предместье. (Расп., 27—28)
Ми завтра поедем за *город*.

[...] и одвела га себи, далеко *изван града*, у предграђе.
Ми ћемо сутра поћи [на излет] у *околину града*⁵.

2.4. Руској конструкцији за + акузатив еквивалентна је у српскохрватском језику конструкција у + акузатив ако се у позицији зависне лексеме налази именица *граница* (у руском), односно *иносџрансџво* (у српскохрватском). Исп.:

Он уехал за *границу*.

Он је отпутовао у *иносџрансџво*⁶.

2.5. Ако се руском конструкцијом за + акузатив сигнализира кретање које је усмерено на другу страну нечега, руској конструкцији за + акузатив еквивалентна је у српскохрватском језику конструкција *џреко* + *јениив*. Исп.:

Он ушел за *реку*.

Отишао је *џреко реке*⁷.

⁵ Пример из: R. Marojević, *Gramatika ruskog jezika*, Beograd, 1983, стр. 255.

⁶ Пример из: R. Marojević, о. с., стр. 254.

⁷ Пример из: R. Marojević, *ibidem*.

2.6. Српскохрватској конструкцији *за + акузатив* еквивалентна је у руском језику конструкција *в + акузатив* ако се њом изражава „само правац кретања према појму с именом у акузативу, али само ако је то неко место или земља”⁸. Дакле, дистрибуција ових конструкција условљена је семантиком лексема у зависној позицији. Исп.:

Стоило подождать три дня, воевода с войсками ушел бы в Боснию [...]

Три дана да су сачекали, војвода би с војском пошао за Босну [...] [Лал., 113]

2.7. Руском конструкцијом *за + инструменџал* изражава се „индиректна лоцираност”⁹ реализације садржаја управног глагола, односно ситуација у којој је оријентир „одређен задњом страном локализатора”¹⁰. У позицији управне речи јављају се лексеме које у својој семантичкој структури садрже компоненту локативности, а у позицији зависне — лексеме резноврсне семантике. Руској конструкцији *за + инструменџал* еквивалентне су у српскохрватском језику различите предлошко-падежне конструкције.

Конструкцији *за + инструменџал* еквивалентна је у српскохрватском језику идентична конструкција — *за + инструменџал* — у оним случајевима када су у позицији управне речи глаголи типа *седети*, *бити* и сл. Исп.:

Ключ висит на косяке за дверью.

Кључ је за вратима. (Мар., 123)

Визжала и глухо хлопала за палисадником вокзальная дверь. (Бун., 54)

Шкрипала су и мукло лупала за баштицом станична врата.

У него не хватило прямоты не звать Векшина к обеду, а может, догадывался, что к тому было бы не менее тягостно сидеть с ним за одним столом. (Леон., 455)

Био је толико отворен да није позвао Векшина на ручак, а можда се досећао да и њему не би било ништа лакше да седи са њим за истим столом.

У наведеном примеру синтагма *седети за столом = сидеть за столом* губи дословно значење лоцираности иза нечега и оваква синтагма постаје врста идиома.

2.8. Наши ексцерпирани примери показују да је руској конструкцији *за + инструменџал* у значењу индиректне лоцираности чешћи преводни еквивалент у српскохрватском конструкција *иза + инструменџал*. Исп.:

⁸ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, II, Синџакса, Београд, 1974⁸, стр. 433.

⁹ П. Пипер, *Обележавање љросиорних односа љредлошко-падежним конструкцијама у савременом руском и савременом српскохрватском језику*, Прилози проучавању језика, књ. 13—14, Нови Сад, 1977—1978, стр. 29.

¹⁰ Ibidem.

А. Н. Шаранда истиче: „Руски предлог за хорошо подчеркивает дифференциальный семантический элемент задней границы”. (Исп.: А. Н. Шаранда, *Сравнительная типология категории предлога*, Минск, 1981, стр. 78).

Вдруг понял, что незачем ему тащиться к Маше на квартиру ради кратчайшей беседы с Донькой, раз он находился тут же, *за углом* [. . .] (Леон., 417)

За садом, на противоположном косогоре, стоял длинный ряд изб из глинобитных кирпичей, под соломой. (Бун., 88)

А *за гумнами*, за голым лозняком на задворках, расстилалось под низким белесым небом серое снежное поле, пустыня волнообразного наста. (Бун., 102)

Одједном је схватио да нема потребе да се вуче до Машиног стана ради кратког разговора са Доњком, кад се он налази ту, *иза уџла* [. . .]

Иза башије, на супротној падини, отегао се дуг ред кућерака од ћерпича, покривених сламом.

А *иза љувна*, за голим врбаком, у задњим двориштима, ширило се под ниским беличастим небом сиво поље, пустиња покривена таласастом снежном кором.

2.9. Ако се руском конструкцијом *за* + *инструментал* сингнализира да је нешто лоцирано на супротној страни нечега, руској конструкцији еквивалентна је у српскохрватском конструкција *јреко* + *јениив*, као у случају синглизирања усмереног кретања на супротну страну нечега [в. т. 2.5.], из чега произилази закључак да је српскохрватска конструкција *јреко* + *јениив* неутрална у односу на ове две семантичке опозиције. Исп.:

Пообсмотрелся, погляделся *и*, на удивление мужикам, выбрал себе место для хозяйства *за Ангарой*. (Расп., 31)

Погледао је око себе, осмотрио *и*, на чуђење мужика, за своје домаћинство изабрао место *јреко Ангаре*.

2.10. Ако се у позицији зависне речи руске конструкције *за* + *инструментал* налази лексема *город*, у српскохрватском језику је еквивалентна конструкција *изван (ван)* + *јениив*. Исп.:

Хоть бы от поезда до поезда побродить по воронежским улицам, посмотреть на знакомые тополя, на тот голубенький домик *за городом* . . . (Расп., 86)

— *За городом* сейчас всего привольней [. . .] [Леон., 248]

Да се макар између два воза прошета вороњешким улицама, да баци поглед на познате тополе, на ону плавичасту кућу *изван града* . . .

Сад је *ван града* најлепше [. . .]

Међутим, садржај руске конструкције *за* + *инструментал* могуће је на српскохрватски језик транспоновати и описном конструкцијом. Исп.:

Родственники живут *за городом*.

Рођаци живе у *ближој околини града*¹¹.

2.11. Руској конструкцији *за* + *инструментал* еквивалентна је у српскохрватском језику конструкција *у* + *локатив* ако се у зависној

¹¹ Пример из: Р. Маројевић, о. с., стр. 255.

позицији руске конструкције налази одговарајућа лексема са значењем 'иностранство'. Исп.:

[...] что номер обещал стать сенсацией церковного сезона за границей. (Леон., 564)

[...] да њена тачка обећава да постане сензација циркуске сезоне у *иностраништу*.

2.12. Некад се при слободнијем преношењу садржаја руске конструкције за + *инструментал* у српскохрватском језику појављује и прилог. Исп.:

Как ни грохотало за окном, все же на звон посуды своевременно подоспел Манюкин [...] (Леон., 405)

Ма колико да је *напољу* грмело, Мањукин је ипак на звуку посуде дошао у право време [...]

2.13. Руској конструкцији за + *инструментал* са секвентивним значењем, тј. „у функцији обележавања кретања објекта локализације са задње стране локализатора који се такође креће“¹² у српскохрватском језику еквивалентне су конструкције за + *инструментал* и *иза* + *инишив*. У позицији објекта локализације и локализатора најчешће су лексеми којима се означавају жива бића, а у позицији управне речи су глаголи одређеног (линијског) кретања. Исп.:

Гара двинулась за ним [...]
Бајо выстрелил, промахнулся и увидел, как тот убегает и как за ним бежит другой.

За ним появился парень с фонарем. (А., 71)

Шли они друг за другом [...]

Гара пође за њим [...] (Јал., 145)
Бајо опали, промаши га, видје га како бјежи и како за њим један други бјежи. (Јал., 190)

Иза њих је момак носио малу уљаницу. (А., 119)¹³

Иду један за другим [...] (Јал., 350)

У последњем примеру поред секвентивног значења у семантичкој структури конструкције за + *инструментал* присутна је и значењска нијанса начина реализације садржаја управног глагола.

Наши примери сведоче да је у српскохрватском језику конструкција за + *инструментал* фреквентнија од конструкције *иза* + *инишив* у секвентивном значењу.

Руској конструкцији за + *инструментал* са секвентивним значењем синонимична је конструкција *вслед* (*следом*) + за + *инструментал*. Тој синонимичности потврда је појава истог преводног еквивалента. Исп.:

[...] она кинулась вслед за ними на лед [...] (Расп., 150)

Я пошел следом за людьми [...]

[...] она појури за њима по леду [...]

Пошао сам за чаршинлијама [...] (Сел., 291)

¹² П. Пипер, о. с., стр. 30.

¹³ Пример из: П. Пипер, о. с., стр. 31.

3.1. Ако се у позицији управне речи руске конструкције *за + акузатив* налазе глаголи типа *держать, схватить, взяться, братья, тянуть, дернуть, тормозить, потрясти* и сл., дакле, глаголи којима се означава начин физичког контакта са оним што је означено лексемом у зависној позицији (у акузативу), у српскохрватском језику се појављује такође конструкција — *за + акузатив* са еквивалентним глаголима типа *држајши, ухватиши, узети (се), зграбиши, штрнути, цимнути, вући, ифодрмаши* и сл. у управној функцији. Исп.:

[. . .] схватила Тодора Ставора за руку [. . .]

Ему показало се, будто кто-то подстерег его, спрятавши се за древо, схватио за ногу и поташио в пропасть.

Человек держит ее за руку [. . .]

[. . .] крикнула баба, дернув девојку за руку так силно, што та перевернула се. (Бун., 78)

Тогда невесты взяли за руки и прыгнули с кручи.

[. . .] она по праву возраста тормозила бесчувственно Векшина за рукав. (Расп., 100)

[. . .] вдруг прервала ее Доломанова, беря за руку [. . .] (Лесн., 492)

— Где я возьму деньги? — спросила трезвым голосом женщина, продолжая тянуть его за руку.

[. . .] тут-то пробившийся вперед Фирсов и потряс его за плечо. (Леон., 37)

И ухвати Тодора Ставора за руку [. . .] (Јал., 134)

Учини му се да га је неко, сакривен иза стабла, сачекао, зграбио за ногу и повукао низ стрмину. (Јал., 188)

Држи је тај човек за руку [. . .] (Јал., 243)

[. . .] викне жена и трже девојчицу за руку тако снажно да се ова претури.

Невјесте се тада узеле за руке и заједно скочиле низ обронак. (Јал., 279)

[. . .] она је с правом које старост даје цимала за рукав безосећајног Мићу.

[. . .] одједном је прекиде Доломанова, узимајући је за руку [. . .]

— Одакле ми паре? — питала га је жена трезним гласом вукући га за руку. (Дав., 308)

[. . .] тада га је Фирсов, који се прогуроа напред, и продрмао за раме.

3.2. Руској конструкцији *за + акузатив* са управним глаголима типа *братья, взяться* и сл. у српскохрватском језику може да буде еквивалентан и акузатив без предлога ако се у позицији зависне речи налазе лексеме којима се означавају неке ствари за употребу типа *кашица, квака, љушка, кључеви* и сл. Исп.:

А себе, берясь за ложку [. . .] (Леон., 140)

Первым, как всегда, схватился за ружье Нестор [. . .] (Расп., 152)

А себи, узимајући кашику, рече [. . .]

Први, као и увек, љушку зграби Нестор [. . .]

Трех часов не прошло, — опять берись за ключи [...] (Бун., 49)
Вьюга молча взялась за скобку [...] (Леон., 627)

Ни три сата није прошло — опет узимај кључеве [...]
Мењава ћутке ухвати кваку [...]

3.3. Ако се семантика управних глагола типа *браться*, *схватиться* и сл. руске конструкције *за + акузатив* транспонује српскохрватским глаголима типа *лайтии се*, *прихватити се* и сл., тада руској конструкцији *за + акузатив* одговара у српскохрватском језику генитив без предлога. Исп.:

Пора было браться за весла [...] (Расп., 196)
[...] он смотрел на Гуськова с такой лютой злобой, Андрей схватился за ружье. (Расп., 57)

Било је време да се прихвати весала [...]
[...] он је Гускова гледао с таквом љутом злобом да се Андреј лати љушке.

3.4. Српскохрватској конструкцији *за + акузатив* са управним глаголима типа *прилепиться*, *прибоситься*, *привезаться*, *приковать* и сл., дакле са глаголима образованим помоћу префикса *при-*, одговара руска конструкција *к + датив* са управним глаголима који су изведени помоћу истог префикса: *приковать*, *пригвоздить*, *привязать* и сл. Интересантна је чињеница да у овом случају у руском језику улога фактора који одлучује о облику глаголске допуне припада датој морфолошко-семантичкој карактеристици глагола¹⁴. Исп.:

[...] а в щели между стеной шестиэтажного дома и прилепленными к ней объявлениями нет места для живых людей.
Делала это механически, огромные глаза прикованы к глазам Клауса.

[...] а између лепка и објаве прилепљене за зид петокатница нема места за живе људе. (Дав., 142)

То је радила аутоматски, њене су огромне очи биле приковане за Клаусове. (Дав., 527)

[...] никто не смог бы отнять ее у меня, разве что мертвую, я держал ее сильными ладонями, пригвожденную к земле [...]

[...] нико ми је не би могао отети, осим мртву, држао сам је оштрим канцама прибодену за земљу [...] (Сел., 362)

3.5. У неким случајевима за предлошки еквиваленат српскохрватском *за* у конструкцији *за + акузатив* бира се предлог који одговара

¹⁴ Обавезност употребе конструкције *к + датив* уз ове глаголе Г. А. Брусенска осветљава овим речима: „Анализ материала позволяет сделать вывод, что не префикс требует специфического дополнения с *к*, а новое лексическое значение глагола, в котором растворилось значение префикса”. (Исп.: Г. А. Брусенская, *Наблюдения над взаимосвязями приставочного глагола и предлога (Сочетания глагола с приставкой при-, требующей синонимичного предлога к, с существительными)*, Статьи и исследования по русскому языку, Ученые записки МГПИ имени В. П. Ленина, бр. 292, Москва, 1968, стр. 59).

префиксу садржаном у морфолошкој структури управног глагола руске конструкције. Исп.:

Вцепился зубами Троепес *в ребра, в крестец, в грудь* под сердцем [..]

Закачио се Троепас зубима *за виша ребра, за крстиа и за іруди* испод срца [..] (Лал., 250)

Из примера наведених у овом и претходном одељку може се закључити да се конструкцијама са предлогом *за* и њиховим преводним еквивалентима изражавају објекатски односи. Међутим, ако је лексема у зависној позицији просторне семантике, конструкције су значењски дифузне у том смислу што погудују истовремено и објекатској и просторној интерпретацији.

3.6. Уз глаголе типа *знайи, чуџи, рећи, молиџи, њиџаџи, бринуџи се* и сл. конструкција *за* + *акузайив* у српскохрватском језику има функцију објекатске допуне. У руском уз одговарајуће глаголе *знать, услышать, сказать, просить, спрашивать, заботиться* и сл. допуна се изражава конструкцијом *о (об) + локайив*. Исп.:

Я знал и прежде *о своих тревогах и мятежах* [..]

Правда, и люди теперь пошли совсем другие — *о Марксе* мало кто слышал, *о Ленине* чуть больше¹⁵ [..]

[..] только никто не вышел, чтоб сказать доброе слово *о нас*.

Всю жизнь хаджи заботился *об арестантах* [..]

Я попросил тебя *об услуге*.

Он спросил меня *о здоровье* родителей.

Знао сам *за немире и узбуне* у себи раније [..] (Сел., 52)

Додуше, то није више оно људство што је било — *за Маркса* једва ако је неко чуо, *за Лењина* мало више [..] (Лал., 57)

[..] само нико није изашао да рекне лијепу ријеч *за нас*. (Сел., 293)

Цијелог живота се бринуо *за зайворенике* [..] (Сел., 311)

Замолио сам те *за услугу*.

Упитао ме је *за здравље* родитеља¹⁶.

У српскохрватском језику конструкција *за* + *акузайив* са глаголима *знайи, чуџи, рећи* и сл. у позицији управне речи синонимична је са кон-

¹⁵ У руском језику са глаголима *услышать (услыхать)* конструкција *о + локатив* синонимична је са конструкцијом *про + акузайив*. Исп.:

Может, услышали *про Сталинград* [..]

Можда што су чули *за Сџалинград* [..] (Лал., 111)

¹⁶ Последња два примера из: Р. Маројевић, о. с., стр. 249.

струкцијом *о + локације*¹⁷. У том случају српскохрватска и руска конструкција егземплификају идентичан конструкциони тип. Исп.:

О ней я ничего не знал [...]

А о њој ништа нисам знао [...]
(Сел., 34)

3.7. Српскохрватској конструкцији *за + акузатив* еквивалентна је у руском језику конструкција *в + акузатив* ако се у позицији управног глагола налази глагол *призывать*, а у позицији зависне синтаксичке јединице лексема *свидетель*. Исп.:

Призываю в свидетели¹⁸ чернила
и перо и написанное пером.

Позивам за свједока мастионицу
и перо и оно што се пером пише.
(Сел., 25)

3.8. Семантика руских семикопулативних глагола типа *выбрать, считать, назначить, провозгласить* и сл. комплетира се акузативом и инструменталом без предлога. Одговарајући српскохрватски глаголи *изабрајти*,

¹⁷ М. Стевановић истиче да се у функцији даљег објекта уз глаголе *знајти, јоворијти* и сл. употребљава предлог *за* с обликом акузатива напредо са предлогом *о* и обликом локатива као потпун његов семантичко-синтаксички синоним. (Исп.: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, II, стр. 432. и *Алијернајивност јујојребе неких синтаксичких јединаца*, Зборник за језик и књижевност, књ. I, Титоград, 1972, стр. 85).

Међутим, М. Ивић, конфронтирајући конструкције *за + акузатив* и *о + локације* у функцији објекатске допуне глагола комуникативних и интелектуалних радњи, долази до закључка: „Осим локатива појављује се у служби тематске допуне, али знатио ређе, и акузативна конструкција с предлогом *за*. По правилу, уколико се ова акузативна конструкција појави, уз њу је обавезно остварена и садржајна допуна (дакле: *јоворио је за нас да смо незналице, мислимо су за нас да смо Французи*, али не и: **јоворио је за нас, *мислио је за нас*; уп. насупротив томе: *јоворио је о нама, мислио је о нама*). Понекад се анафорско *оно* са функцијом просентенцијализатора не изриче, али се обавезно подразумева (нпр. *реци мами за Дану, реци мами оно за Дану*). Кад је какав глагол, као *чујти* или *знајти*, употребљен у смислу 'бити информисан', онда је могуће употребити акузативну конструкцију без садржајне допуне (*чуо сам за њеја, знам за њу*). Ту се, у ствари, акузативна конструкција јавља као кондензатор егзистенцијалне реченице: 'чуо сам да он постоји', 'знам да она постоји'". (Исп.: М. Ивић, *О објекатској дојуну глагола комуникативних и интелектуалних радњи*, Зборник за језик и књижевност, књ. I, Титоград, 1972, стр. 30).

Ј. Кашић долази до закључка да се конструкција *за + акузатив*, за разлику од конструкције *о + локације*, у функцији допуне индиректног објекта уз глаголе слушања и говорења не може да употреби без одредбе — експликатора који може бити изражен и нулом, тј. имплицитно присутан и да конструкција *за + акузатив*, за разлику од конструкције *о + локације*, због своје семантичке обележености, најчешће бива остварена у оквиру колоквијалног комуницирања нарочито у случајевима када је експликатор имплицитно присутан. (Исп.: Ј. Кашић, *Дојуне индиректној објекта уз глаголе слушања и говорења*, Зборник за филологију и лингвистику, XI, Нови Сад, 1968, стр. 106 и 108).

¹⁸ Акузатив множинне *свидетели* са становишта савременог руског језика је морфолошки реликт, јер је у савременом руском језику акузатив облички једнак генитиву ако именице означавају биће (човека или животињу). О ретким примерима употребе старог акузатива (који је облички идентичан номинативу) у савременом руском језику исп. Р. Кошуткић, *Грамајика руској језика*, II, *Облици*, Београд, 1965², стр. 14.

йос̄тавиѣи, йромовисаѣи, смайфраѣи, йризнаваѣи и сл. допуњују се акузативом без предлога и конструкцијом *за + акузатив*. Српскохрватској конструкцији *за + акузатив* еквивалентан је у руском језику инструментал без предлога. Исп.:

Сражались армии, которые считали себя *враждующими*¹⁹.

— Нет, но представ себе: назначили его *директором* гимназии, и вот он явился к нам и разразился речью [. . .]

— Вековић, которого он после ареста провозгласил *святым*.

Его выбрали *делегатом* на конференцию.

Ратовале су војске које су се признавале *за нејријателске војске*. (Дав., 144)

Не, него, замисли: поставили га *за дирекѣора* гимназије, а он дошао да нам држи говоре [. . .] (Лал., 87)

— Вековић, кога је после хапшења промовисао *за свеца*. (Дав., 385)

Изабран је *за делеѣата* за конференцију²⁰.

У наведеним српскохрватским конструкцијама (као што је и истакнуто) комплетирање садржаја предиката остварује се са два акузатива, од којих је један „слободан” а други „везан” — у споју са предлогом *за*. У еквивалентној руској конструкцији комплетирање предиката остварује се „слободним” акузативом и „слободним” инструменталом²¹.

¹⁹ Б. Станковић истиче да се семантика руских глагола *считать(ся), признать, принимать(ся)* комплетира и конструкцијом *за + акузатив* и наводи пример:

В те годы многие считали похвалу *за развратительный либерализм*, а отрицание хорошего во имя желательного лучшего — *за педагогическую мудрость*. (Леон., X, I)

Тих година многи су сматрали похвалу као развратни либерализам, а негирање доброг у име жељеног бољег — *за педагошку мудрост*.

(Исп. Б. Станковић, *Инијерференција у иредикајским синѣаѣама руској и српскохрѣатској језика*, Београд, 1979, стр. 36).

Б. Станковић се слаже са закључком Р. Мразека о томе да конструкција *за + акузатив* као семантички комплетив има незнатно место у руском језику и да је разговорног карактера. (Исп. Б. Станковић, о. с., стр. 36).

М. Стевановић наводи пример вишеструког синтаксичког паралелизма уз глагол *смайраѣи* у позицији његовог комплетива: Сви је сматрају добром учитељцом, за добру учитељцу, као добру учитељцу. (Исп. М. Стевановић, *Савремени српскохрѣатски језик*, II, стр. 430).

²⁰ Пример из: Р. Маројевић, о. с., стр. 235.

²¹ Разматрајући природу ових конструкција у српскохрватском језику, М. Ивић истиче: „У свим наведеним примерима остварење предикатске радње интерпретира се каузативно у односу на дату (комплексну) глаголску допуну — њиме је изазвано то да је особа коју именује „слободни” акузатив стекла звање исказано „везаним” акузативом: изабрали су га за предавача — (они који су за то меродавни), примењујући поступак избора, учинили су то да она постане предавач. У оваквим примерима, дакле, лице исказано „слободном” акузативном формом своју улогу директног објекта остварује на тај начин што се, у исходу онога што чини субјекат реченице, преобраћа у носиоца звања исказаног другим делом комплексне предикатске допуне. Друкчије

3.9. Уз српскохрватски глагол *интересоваѝи се* допуна је у акузативу са предлогом *за*, а уз еквивалентни руски глагол *интересоваться* допуна је у инструменталу без предлога. Исп.:

[...] и вдруг открыл, что он так трагически мало знал о Маше, потому что никогда не интересовался ею по недостатку времени [...] (Леон., 576)

[...] и одједном је открио да је тако трагично мало знао о Маши, зато што се, у недостатку времена, никада није интересовао за њу [...]

3.10. Руској комплексној допуни у конструкцији фразеолошког карактера *признать за Машей право* одговара у српскохрватском језику објекатска реченица. Исп.:

[...] и вот, от виноватой растерянности, готов был признать за Машей право на любой после Агея выбор. (Леон., 576)

[...] и сада је од збуњеног осећања кривице био спреман да призна да Маша има право да после Агеја бира кога хоће.

3.11. У руском језику уз глаголе *наблюдать*, *следить*, *ухаживать* допуна је у инструменталу са предлогом *за*. Уз еквивалентне српскохрватске глаголе *јосмаѝраѝи*, *ѝраѝиѝи* допуна је у акузативу без предлога, а уз глагол *удвараѝи се* допуна је у дативу без предлога. Исп.:

Если вначале ему бесконечно интересно было наблюдать за житейским потоком, то позже, к закату, это сменилось тягостной физической неловкостью [...] (Леон., 374)

Док му је у почетку било бескрајно занимљиво да посматра *животињу бујицу*, касније, око сунчева заласка, осећао је тежобну физичку нелагодност [...]

Я следил за ними [...]

Пратио сам их [...] (Сел., 38)

[...] Петр Горбидонъч усердно ухаживал за *нѝпманом* [...] (Леон., 465)

[...] Петар Горбидонич се ревносно удварао *нѝману* [...]

3.12. Уз српскохрватски глагол *схваѝиѝи* осим допуне *као + акузатив* (схватити *као шалу*), допуна може бити изражена и акузативом са предлогом *за*. Уз еквивалентни руски глагол *понять* допуна је изражена конструкцијом *как + акузатив*. Исп.:

— И мне так кажется, — серьезно поддержал его Зачанин под громкий смех Шако Челича, который понял это как шутку.

„И мени се тако чини”, прихвати Заћанин озбиљно кроз гласан смјех Шака Челића који је то схватио за *шалу*. (Лал., 64)

речено: при парафразирању оваквих примера реченични елемент који је заузимао синтаксичку позицију директног објекта датог глагола постаје субјекат реченице чијем је предикату лексичко језгро оно што се иначе отелотворује као други део комплексне глаголске допуне”. (Исп.: М. Ivić, *Lingvistički ogleđi*, Beograd, 1983, стр. 133).

3.13. Руски глагол *принимать* (*принять*) у значењу 'сматрати, схватати' добија допуну у виду акузатива са предлогом *за*, а уз еквивалентне српскохрватске глаголе *ћримаји*, *узимаји*, допуна се изражава конструкцијама *као + акузатив* и *за + акузатив*. Исп.:

Вначале он принял это *за неуместную шутку* судьбы, *за ошибку*, которую завтра же поправят [...] (Леон., 460)

У почетку је то примио *као неуместну шалу* судбине, *као грешку* коју ће сутра већ исправити [...]

[...] ее еше по привычке принимали *за свою*, а она уже была чужой [...] (Расп., 72)

[...] њу су још из навике узимали *за своју*, а она је већ била туђинка [...]

3.14. Ако се уз руски глагол *учиться* употреби лексема која означава професију на коју човек циља учећи, тај назив професије ће се употребити у акузативу са предлогом *на*. Уз српскохрватски глагол *учији* одговарајућа допуна се изражава конструкцијом *за + акузатив*. Исп.:

Что эта *за школа* такая, на кого же так долго учатся, уж не *на министра* ли?

Која је то школа што је толико учи, је ли *за министра*? (Лал., 83)

3.15. У српскохрватском језику конструкцијом *за + акузатив* изражава се „с ким се некој девојци, одн. жени, спрема брачна веза, с ким она ступа у ту везу, с ким јест у њој, — по значењу у основи опет имамо намену, а по функцији редовно допуну глагола”²². И у руском језику се ово значење изражава конструкцијом *за + акузатив*. Исп. примере идентичности:

Отпусти меня, пойду замуж *за черного цыгана*, *за самого черта* — *дьявола* пойду, если только возьмет, но не мучьте меня больше!

Пусти ме да идем, отишла бих *за црној циџанина*, и *за ђавола* бих пошла кад би ме он хтео — само да ме више не мучите! (Лал., 206)

4.1. Адвербијал количине изражава се у оба језика акузативом са предлогом *за*. У зависној позицији конструкције су лексеме којима се указује на оно за шта се нешто даје или узима као накнада за нешто. Исп.:

Погубные горячечные откровения его подслушал у двери Сањка Бабкин и, конечно, вряд ли продал бы сочинителю *за пиво* трагедию своего хозяина [...] (Леон., 58)

Његова убитачна, грозничава откровења чуо је пред вратима Сањка Бабкин и, наравно, тешко да би продао писцу трагедију свога господара *за пиво* [...]

²² М. Стевановић, о. с., стр. 430.

[...] я заплачу за *труд и предателство* [...]

За *семнаџаџаь копеек* все руки исколол [...] (Леон., 322)

А пословицы! „За *битого* двух небитых дают” ... „Простота хуже воровства” ... (Бун., 40)

За *квартиру* я уже внесла [...] (Леон., 217)

[...] наплатићу за *џруд и издају* [...] (Сел., 43)

Све сам руке раскрвавио за *седмаесџи койејки* [...]

Па пословице! „За *бијеној* два небијена дају” ... „Наивност је гора од лоповлука” ...

Већ сам платила за *сиџан* [...]

4.2. Конструкцијом *за + акузатив* у српскохрватском језику изражава се поређење, тј. изражава се за колико је нешто веће или мање у односу на оно с чим се нешто или неко пореди. Српскохрватској конструкцији *за + акузатив* еквивалентна је у руском језику конструкција *на + акузатив*. Исп.:

Мича был *выше* его почти *на голову*.

Но „*парашютист*”, который был *на две головы* *выше*, смотрел куда-то *поверх* его картуза [...]

Мића га је *надвисио* скоро за *џлаву*. (Дав., 208)

Али падобранац за *две џлаве* *виши*, гледао је некуд преко његовог *качекета* [...] (Дав., 169)

4.3. Српскохрватском конструкцијом *за + акузатив* изражава се и количина која је за нешто употребљена. У руском језику еквивалентна јој је конструкција *на + акузатив*. Исп.:

Гаља купила *книг на десять рублей*.

Гаља је купила *књига за десџџ рубаља*²³.

Као што се из наведених примера види, српскохрватска конструкција *за + акузатив* је, за разлику од идентичне руске конструкције — *за + акузатив*, неутрална на опозиције указивања на накнаду која се даје за нешто и на количину која је за нешто употребљена. У руском језику се ове две семантичке опозиције изражавају посебним конструкцијама.

5.1. Семантичка категорија замене у оба језика изражава се конструкцијом *за + акузатив*. Овом се конструкцијом сигнализира да агенс врши радњу конкретизовану управним глаголом конструкције замењујући неког другог од кога би се очекивало да ту радњу реализује. Исп. примере:

Я ж *на полном* *твоем* *иждивании*, а *иждивенец-то* *ишь* *какой*: он за *десятерых* *потянет*. Что там за *десятерых* — *больше!* (Расп., 96)

Ја сам *потпуно* *на твој* *издржавању*, а *готован* *вуче за десџџоро*. Ма шта за *десџџоро* — *за више!*

²³ Пример из: Р. Маројевић, о. с., стр. 271.

Нет, один не может расплатиться за всех, мало одного.

Не може један за све да плати, мало је један, шта је један? (Лал., 125)

Конструкција *за + акузатив* којом се изражава замена алтернира са конструкцијом *уместо (место) + именитив* (у српскохрватском), односно *вместо + именитив* (у руском језику), тако да се оне налазе у конкурентном односу. Исп.:

Он все сделае *вместо меня*.

Све ће он свршити *за мене*. (Сел., 308)

И хохот совсем не шел к нему: точно другой кто-то хохотал за этого высокого, худого человека с большими лопатками и черными крупными волосами, с бегаящим взглядом. (Бун., 99)

И кикот му уопште није приличио: као да се неко други кикотао *уместо овој високој, мршавој човека*, великих лопатица, црне дугачке косе и немирних очију²⁴.

6.1. У српскохрватском језику конструкцијама са предлогом *за* изражава се намена. У позицији управне синтаксичке јединице конструкције су транзитивни глаголи са две рексијске валенције, односно глаголи са комплексном рексијом²⁵. Они остварују своје значење у трочланом моделу: *глагол + акузатив + конструкција за + акузатив*. Српскохрватској конструкцији *за + акузатив* еквивалентна је у руском језику конструкција *для + именитив*. Исп. следеће примере:

— Носишь хаджи Синануддину подарки *для узников*, но скрываешь это.

— Носиш хаџи-Синанудину милостињу *за зајворенике*, али кријеш. (Сел., 241)

[...] с растертými до крови ладонями — они тащили по бездорожью и горам пушки, — отступились, нарубили дров и зажгли костер *для лошадей*.

[...] с длановима огуљеним од топова које су вукли по беспутним планинама — попустили су пред тим гласом, насјекли дрва и запалили ватру *за коње*. (Лал., 68)

Но для самого себя, *для собственно своего надгробья*, мастер изваял взрослого Лойза, большого ангела из белого мрамора.

Но себи, *за свој власитији надгробни сџоменик*, мајстор је искле-сао одраслог Лојза, великог, бијелог анђела од мрамора. (Мар., 124)

6.2. У конструкцијама са српскохрватском лексемом *усџомена* у зависној позицији, односно *память* у руском језику, српскохрватској конструкцији *за + акузатив* еквивалентна је руска конструкција *на + акузатив*. Исп.:

— Возьми себе *на память* и попытайся встать.

„Сачувај га *за усџомену* и пробај можеш ли да устанец”. (Лал., 168)

²⁴ Р. Маројевић конструкције овог типа сврстава под семантичком категоријом адвербијала друштва. (Исп. Р. Маројевић, о. с., стр. 276).

²⁵ Термин М. Ивић, о. с., стр. 123.

6.3. Српскохрватска конструкција *за* + *акузатив*, односно руска конструкција *для* + *јениив* којом се изражава намена синонимична је са респективним дативом. О тој синонимичности М. Ивић констатује следеће: „Кад су различите предлошке конструкције за означавање намене закорачиле у поље употребе словенског датива, оне су заузеле само зону респективног значења. Ни у једном словенском језику оне нису потиснуле датив у његовој функцији означавања *адресаи*. Могућност да се обе морфолошке категорије нађу напоредо у истом контексту настаје само онда кад је у конкретној ситуацији *неујтрализирана семантичка ојозиција* која се састоји у разликовању усмерености с имплицирањем директног контакта од усмерености без оваквог имплицирања”²⁶. Због тога се некад при превођењу садржај предлошко-падежне конструкције транспонује респективним дативом и обратно, као у примерима:

[...] что хорошего и полезного сделал я *людям* на этой земле? ...

Но *для* самого себя, для собственного своего надгробья, мастер изваял взрослого Лойза [...]

7.1. У оба се језика циљно (финално) значење изражава конструкцијом *за* + *акузатив* ако су у улози управне речи глаголи типа *боритися*, *жертвовать*, *погибнуть*, *высказаться*, *голосовать* и сл. — у руском, односно *борити се*, *жривовати се*, *поинути*, *залагати се*, *јласати* и сл. — у српскохрватском. Исп.:

Твердят, будто борются *за правду* да *за справедливость* [...]

Дать ему в этот момент возможность увидеть и почувствовать, что идеал, *за который* он жертвует жизнью, реально осуществим [...]

Турки народ продувной, испокон веку держали сторону сильного и голосовали *за правительство* [...]

[...] шта сам добро, поштено и корисно *за* *люде* учинио на овој земљи? ... (Лал., 283)

Но *себи*²⁷, за свој властити надгробни споменик, мајстор је исклесео одраслог Лојза [...] (Мар., 124)

Стално причају како се боре *за истину* и *за правду* [...] (Лал., 125)

Омогућити му тад да види и осети да је реално остварљив идеал *за који* се жртвује [...] (Дав., 469)

Турци су старе варалице — вазда су за јачега били и *за владу* гласали [...] (Лал., 213)

²⁶ М. Ивић, *Dativus respectivus i sinonimične konstrukcije u slovenskim jezicima*, *Studia linguistica in honorem Thaddei Lehr-Splawinski*, 1963, стр. 102 и 103.

²⁷ О семантичком разграничењу датива и конструкције *за* + *акузатив* у српскохрватском језику М. Ивић констатује: „У српскохрватском значењу усмерености с имплицирањем директног контакта обележиће се и данас, напр. уз глагол *дати*, дативом: *дао је новац мајци* — реализација радње имплицира ове да мајка прима новац. Да би се обележио однос чисте намене, употребиће се, уз исти глагол, конструкција *за: дао је новац за браћу*. У овом другом примеру употребом предлошке конструкције место датива наглашено је да је давање *јосредно*, да је новац брату *наменен*, али га брат *није јосредно* и *јримио* (исп. однос ове конструкције према дативу у истој реченици: *дао је мајци новац за браћу*)”. (Исп.: М. Ивић, о. с., стр. 102).

[...] и высказался за принцип
[...]
— Надо, чтоб знали, что мы по-
гибли за правду [...]

[...] и поче да се залаже за њрин-
циј [...] (Дав., 25)
Треба: нек се зна од кога смо
погинули — за њравду [...] (Лал.,
312)

7.2. Српскохрватској конструкцији за + акузаџив може да буде у руском језику еквивалентна конструкција ради + њенијив, којом се експлицитније изражава циљно значење, као у примеру:

Ради меня жествовали, а я этого
не заслуживаю.

За мене су се жествовали, а ја то
не заслужујем. (Лал., 190)

7.3. Српскохрватској конструкцији за + акузаџив којом се изражава циљно значење у руском језику може да одговара конструкција для + њенијив. Исп.:

Для кого и для чего живет на
свете этот худой и уже седой от
голода и строгих дум мещанин
[...] (Бун., 86)

За коџа и ради чега живи на
свету овај мршави грађанин, већ
оседео од глади и мучних мисли
[...]

7.4. У руском језику циљно се значење изражава конструкцијом за + инсџрументџал ако су у позицији управног глагола конструкције глаголи „движения или побуждения”²⁸ типа *ходить (сходить, приходь), идти (пойти), послать, прислать, бегать (забегать, сбежать), вернутьь, отправить(ся), лезть (полезть), ехать (приехать) и сл.* У зависној позицији (у инструменталу) су лексеме разноврсне семантике којима се конкретизује циљ или мотив реализације садржаја управног глагола конструкције. У српскохрватском језику руској конструкцији за + инсџрументџал најчешће је еквивалентна конструкција њо + акузаџив. Исп.:

[...] дал денег, чтоб она сходила
в магазин за четушкой. (Расп.,
104)

Пекарь встал и пошел за чучун-
чиком. (Бун., 82)

Агеј вернулся за ним минут
через десяток. (Леон., 177)

[...] я и забегу за вами во втор-
ник вечером... (Леон., 288)

— Надо послать за ним — нехо-
рошо. [...] да еще лезли за
ним под пули. (Расп., 115)

[...] дао си јој паре да оде у
радњу њо воџку.

Пекар је устао и отишао њо кой-
лић.

Агеј се врати њо њеџа после десе-
так минута.

[...] ја ћу [...] навратити њо вас
у уторак увече...

— Треба послати њо њеџа — то
није лепо. [...] па још под ва-
тром ишли њо њеџа.

²⁸ В. П. Сухотин, *Синтаксическая синонимика в современном русском литературном языке (глазные словосочетания)*, Москва, 1960, стр. 150.

Усмехнувшись, тот отправился
было за посудой для себя [...] (Леон., 501)
[...] и за Настеной отправили
Мищу-батрака. (Расп., 207)

Он се осмехну и пође *ѿо шольу*
за себе [...]

[...] и *ѿо Насѿѿону* послаше Ми-
шу-батрака.

7.5. Нису ретки примери када се при превођењу руска конструкција *за + инсѿрументѿал* трансформише у финалну реченицу, односно српскохрватска финална реченица у руску конструкцију *за + инсѿрументѿал*, што сведочи о њиховој идентичности на садржајном плану. Исп.:

С рассвету ребятишки за *прянич-*
ками к молодым придут [...] (Леон., 440)
Ты за *ней* приехал?

У зору ће доћи деца *да ѿраже*
од младенаца *колаче* [...]

Јеси ли дошао *да је одведеш?*
(Лал., 372)

7.6. Српскохрватској конструкцији *за + инсѿрументѿал* у значењу 'ићи трбухом за кругом' у руском језику еквивалентна је идентична конструкција — *за + инсѿрументѿал*. Исп.:

— За *хлебом* вниз сошли, они
голодать не привыкли.

— За *хлебом* сишли, нијесу на-
викли да гладују. (Лал., Ни
трава није равноправна)²⁹

Међутим, за разлику од руског језика у коме је ова конструкција за изражавање финалног односа доста фреквентна, у српскохрватском језику је мале употребљивости³⁰.

7.7. Ако је у зависној позицији руске конструкције лексема *дело*, српскохрватској конструкцији *за + инсѿрументѿал* еквивалентна је конструкција *ѿо + даѿив*. Исп.:

Они вместе ходили *по делам*
Хасана [...]

Журили су заједно за *Хасановим*
ѿословима [...] (Сел., 216)

7.8. Ретки су примери у нашој експерпираној грађи употребе конструкције *за + акузатѿив* у српскохрватском језику за изражавање циљно значења, из чега се може извући закључак да је на периферији синтаксичког система савременог српскохрватског језика³¹. Уколико се појави, превешће се одговарајућом руском конструкцијом *за + инсѿрументѿал*. Исп.:

— Прочь с дороги! Еду за *док-*
тором.

„Склони се с пута! Идем за
љекара”. (Лал., 374)

²⁹ Пример из: Б. Станковић, о. с., стр. 204.

³⁰ Б. Станковић, о. с., стр. 204.

³¹ За конструкцију *за + акузатѿив* којом се исказује циљно значење М. Ивић истиче да се у нашим дијалектима шири употреба предлога *за* уместо предлога *ѿо* у овом значењу. (Исп. М. Ивић, *О ѿредлоу ѿо у српскохрватѿком језику*, Јужнословенски филолог, XIX, 1—4, Београд, 1951—1952, стр. 197).

7.9. Када се у позицији управне речи налази глагол *припремају се*, тада је српскохрватској конструкцији *за + акузатив* еквивалентна у руском језику конструкција *к + датив*. Исп.:

Старик вроде бы хмурился, но заметно было, как ему это приятно: видно, надоело поддаваться болезни, готовиться к смерти.

Старац се тобоже мрштио, али се видјело да је задовољан, досадило му је што су га до тада препуштали болести и припремали за смрт. (Сел., 257)

8.1. У оба језика уз неке глаголе „чија је семантика таква да означавају процес чије је вршење нечему намењено, чије вршење долази иза, после нечега (после појма с именом у акузативу с предлогом за”³²), односно глаголе „којима се означава да радња долази као реакција на појам означен акузативом”³³, конструкцијама са предлогом *за* изражавају се узрочни односи.

Конструкцијом *за + акузатив* у оба језика изражава се узрок реализације предикатског садржаја конструкције који је контаминиран са објекатским односом ако су у позицији управне речи глаголи типа *благодарити*, *похвалити*, *извинјати се*, *вознаградити*, *невзлюбити*, *бојати се*, *отомстити*, *ценити*, *процати*, *понравити се*, *бранити*, *обижати се*, *проклинјати*, *испугати се*, *беспокоити се*, *волновати се* и сл. — у руском, односно *захваљивати (се)*, *похвалити*, *извинјавати се*, *наградити*, *омрзнути*, *бојати се*, *освећити се*, *ценити*, *оштрамити*, *свидети се*, *ирдити*, *љути се*, *проклињати*, *улаштити се*, *узнемиравати се* и сл. — у српскохрватском језику. Ту се у зависној позицији јављају лексеме са значењем живих бића или разних других појава из животне стварности према којима субјекат изражава своја осећања, с тим што су те појаве уједно и извори, односно узрочници емоција исказаних семантичком садржином управних глагола.

У српскохрватском језику конструкција *за + акузатив* алтернира са конструкцијом *збој + именитив* или узрочном реченицом, дакле, са језичким средствима којима се експлицитније изражава узрочни однос. Исп. примере:

За ужином Зотей все благодарил гостя за участие в спасении имуществва и мимоходом извинился за допущенное по недосмотру происшествия. (Леон., 507)
[. . .] только один похвалил его — да и то иронически — за ценную попытку развенчать современных деятелей разбоя [. . .] (Леон., 107)

За време вечере Зотеј је нерестано захваљивао госту за учешће у спасавању имовине и узгред се извинио за незјоду која се десила због непажње жене. [. . .] само га је један похвалио — мада у иронији — збој драјоценеј покушаја да скине ореол са савремених разбојника [. . .]

³² Даринка Гортан-Премк, *Падежне и њредлошко-њадежне узрочне конструиције код Вука*, ЈФ, XXVI, 1—2, Београд, 1963—1964, стр. 449.

³³ Љ. Поповић, *Падежна синонимика у језику Вука Сјеф. Караџића*, Наш језик, н. с., XIV, 2—3, Београд, 1964, стр. 99.

Прижав к себе голову старика, Тая торопилась лаской и добрым словом вознаграждать его за *многолетние хлопоты и тревоги*. (Леон., 564)

Митя его за это ужасно невзлюбил [...] (Леон., 492)

Не за себя боюсь [...] (Расп., 179)
— Нет, за *эшо* не прощают. (Расп., 47)

Солдаты ценили его за *силушку* [...] (Расп., 24)

[...] хоть отомстил за *то* [...]

[...] он очень понравился Тихону Ильичу, и как раз за *этот тон*, — за *то*, что сразу было видно: „прожженный сукин сын”. (Бун., 50)

Боялась за него.

За *то* браню — где хоронит? (Бун., 60)

[...] даже испугалась за *тебя*. (Леон., 68)

И ты, между прочим, за *свой капитал*, если мне доверять, не беспокойся, Геля [...] (Леон., 273)

Вот и теперь вы ужасно как неосторожно, я бы сказала, за *свою родню* волнуетесь [...] (Леон., 492)

Грлеђи главу старца, Тања је журила да га нежношћу и добром речју награди за *дугогодишње бриге и сирејње*.

Миђа га је збој *шоја* страшно омрзнуо [...]

Не бојим се за *себе* [...]

— Не, за *шо* не праштају.

Војници су га ценили за *снају* [...]

[...] бар им се осветио за *оно* [...]

[...] такав се веома допао Тихону Ильичу, управо збој *шакавој шона* — збој *шоја* што се намах видело: „овејана лопужа”.

Плашила сам се за *њеја*. (Дав., 455)

Грдим *зайо шшо* не знаш где треба сахранити.

[...] чак сам се уплашила за *шебе*.

Између осталог да кажем, Хела, немој да се плашиш за *свој кайишал*, ако га мени повериш [...]

Ево и сада се, ја бих рекла, страшно неопрезно узбуђујете за *своју родбину* [...]

У конструкцијама са управним глаголима који садрже семантику страховања објекатски однос доминира над узрочним.

8.2. Ако се у позицији управне речи у руском језику налазе глаголи типа *пить*, израз — *предлагать выпить*, односно *пийши, наздравийши* — у српскохрватском, узрочно-објекатски однос изражава се у оба језика конструкцијом *за* + *акузатив*. Исп.:

[...] предлагая выпить за *здоровье молодых*.

Пъем за *награду*.

[...] и наздрави за *срећу младеца*. (Лал., 74)

За *ордење* је пијемо. (Дав., 504)

Кад претеже узрочна, а кад циљна интерпретација предикатског додатка, то се разнаја на основу ширег контекста. Ако оно што је именовано лексемом у зависној позицији логички претходи садржају управ-

ног глагола (као у другом по реду примеру), тада конструкција има узрочно значење. Међутим, ако оно што је именовано лексемом у зависној позицији временски следи иза садржаја управног глагола (као у првом примеру), конструкција исказује циљни однос.

8.3. Узрочни додатак отелотворен конструкцијом *за* + *акузатив* повезује се у српскохрватском језику са управним глаголима типа *ојћу-живаши*, *осумњичиши*, *окривљаваши* и сл. Руски преводни еквивалент је конструкција *в* + *локатив* уз глаголе *обвинять*, *заподозреть* и сл. Исп.:

По какому праву ты обвиняешь меня в непринципиальности, в малодушном приспособлении своего мнения [. . .]

Граф вспомнил четнический суд в Колашине, который скрасил ему много скучных осенних дней. Он сидел в натопленном помещении суда и слушал, как судят пойманных коммунистов и подозреваемых в пособничестве крестьян.

— С којим ме правом онда оптужујеш за *непринципијелносћ*, за *јолџронско јрилатођавање* свог мишљења [. . .] (Дав., 414)

Сјетио се четничког суда у Колашину — многе досадне јесење дане скратио је Шого сједећи у загријаној просторији и гледајући како се суди заробљеним комунистима и селџацима осумњиченим за *јаџаковање*. (Лал., 404)

У оба је језика широк списак глагола уз које се може употребити узрочна одредба исказана конструкцијом *за* + *акузатив*. Таква је одредба, наиме, остварива и уз глаголе који иначе својим лексичким значењем не прејудуцирају експлицирање узрочног односа; уп. овај карактеристичан пример:

Разве за слово тоже сажают?

Зар се и за ријеч затвара? (Сел., 80)

8.4. Ако је „позиција предиката конкретизована глаголима који исказују тешка психичка стања — пре свега чежњу, жалост, тугу”³⁴ субјекта за оним чије одсуство изазива поменуто осећање, а такви су у српскохрватском језику глаголи типа *жалити*, *тужовати* и сл., српскохрватској конструкцији *за* + *инструментал* којом се исказује узрочно-објекатска детерминација³⁵ еквивалентне су у руском језику конструк-

³⁴ Б. Станковић, о. с., стр. 86.

³⁵ Док се у српскохрватској лингвистичкој литератури у синтагмама са горе поменутих глаголима и конструкцијом *за* + *инструментал* односи квалификују као узрочни (исп. М. Стевановић, о. с., стр. 465), у руској лингвистичкој литератури у синтагмама са глаголима типа *скупать* и конструкцијом *по* + *датив* односи се квалификују као чисто објекатски: *скупать по дому*. (Исп. *Русская грамматика*, АН СССР, Москва, 1982, стр. 443). Међутим, ми сматрамо да је у праву Б. Станковић када за односе у наведеним руским и српскохрватским конструкцијама истиче да су ти односи комплексни — објекатско-узрочни. (Исп. Б. Станковић, о. с., стр. 185).

ције *по + дайив*, *о + локайив* и *по + локайив*³⁶ уз одговарајуће глаголе *тосковать*, *горевать*, *сожалеть*, *плакать* и сл.³⁷ Исп. примере диференцирања:

Повторяю, не горюйте *о Векшине* [...] (Леон., 497)

[...] сожалеет *о нем*, жаждет его задержать, запомнить...

Вот тогда Видо и затосковал *по своей вольной волюшке* [...]

Понављам, не тугујте *за Векшином* [...]

[...] жалећи *за њим*, желећи да га запамти продужи... (Дав., 71)

[...] а Видо је зажалио *за својом љустом слободом* [...] (Лал., 76—77)

Српскохрватска конструкција *за + инсџрументџал* алтернира са конструкцијом *збој + ѣниџив*. Исп.:

И ја потому еше, Танечка, не советовала вам давеча *о брате* убиваться [...] (Леон., 497)

И ја сам вам, Тањечка, и због тога малопре советовала да се не жалостите *збој браџа* [...]

9.1. Конструкционим моделом *за + акузџив* у оба језика изражава се „за колико се нешто уради, за колико јест или није, за колико бива или не бива”³⁸, јер је ова конструкција специфична за означавање временна и временске мере реализовања садржаја управног глагола³⁹. У зависној позицији (у акузативу) употребљавају се лексеме којима се означавају називи временских јединица, одређених и неодређених временских периода, називи делова дана, дана у недељи, годишњих доба и месеци⁴⁰ које могу да се употребе са било којим⁴¹ актуализаторима способним да конкретније актуализују време реализације садржаја управног глагола. Исп.:

Я *за день* сделала то, что ты не и *за год* не сделаеш.

Она заметно пополнилась *за последний месяц* [...] (Леон., 469)

Више ја урадим *за један дан* него ти *за јодину*. (Лал., 150)

Она је осетно нарасла *за њоследњи месец дана* [...]

³⁶ У *Руској грамаџици* АН СССР за конструкцију *по + локайив* се истиче да је архаична, а за алтернативне конструкције *по + дайив* и *о + локайив* се не истиче семантичка или стилска разлика међу њима. (Исп. *Русская грамматика*, Москва, 1982, стр. 38).

³⁷ В. В. Виноградов је ове глаголе назвао глаголима „горестного чувства”. (Исп. В. В. Виноградов, *Русский язык (Грамматическое учение о слове)*, М—Л, 1947, стр. 700).

³⁸ М. Стевановић, *Падежне синџајме са ѡредлоом за*, Наш језик, н. с., Београд, 1961, књ. XI, св. 7—10, стр. 215.

³⁹ О конструкцији *за + акузџив* и њој синонимичним којима се изражава време свршетка радње исп. у нашем раду: *Изражавање времена свршетка радње ѡредлошко-падежним конструкцијама у руском и српскохрватском језику*, Страни језици, бр. 3, Загреб 1981, стр. 161—166.

⁴⁰ М. В. Всеволодова *Способы выражения временных отношений в современном русском языке*, Москва, 1975, стр. 83—87.

⁴¹ Т. П. Ломтев, *Очерки по историческому синтаксису русского языка*, Москва, 1956, стр. 345.

Требовалось выверить, много ли человечности успел накопить голый человек Векшин за ничтожный срок своих предварительных испытаний. (Леон., 450)

За время дискуссии он успел сбегать к себе и подкрепиться у подоконничка. (Леон., 129)

Требало је проверити је ли много човечности успео да накупи голи човек Векшин за ништавно крајњи рок својих претходних искушења.

За време дискусије успео је да тркне у свој део собе и да се поткрепи код прозора.

9.2. Ако се српскохрватском конструкцијом *за* + *акузатив* сигнализује интензитет радње и кратак рок њеног реализовања, српскохрватској конструкцији *за* + *акузатив* еквивалентна је у руском језику конструкција *в* + *акузатив*. Исп.:

В коройкое время она заставила его лгать [...]

Давно не случилось Фирсову сделать в один вечер столько плодотворных наблюдений. (Леон., 537)

За крајко вријеме навела је она њега да лаже [...]

Одавно Фирсов није имао прилике да за једно вече забележи толико плодних запажања.

Конструкције овог типа имају у својој семантичкој структури и допунско значење начина реализације садржаја управног глагола, јер оне означавају да се радња врши брзо, моментално.

9.3. Српскохрватској конструкцији *за* + *акузатив* еквивалентна је у руском језику конструкција *на* + *акузатив* ако се у зависној позицији налази српскохрватска лексема *шренушак*, односно руске лексеме *мгновение*, *минута*, *секунда*, дакле, именице које својим значењем сугерирају кратко време реализације садржаја управног глагола. Исп.:

На мгновение ему стало стыдно [...]

Гаре страшно опозориться, а обзуданный на минуту вопль снова подступает к горлу и рвется наружу.

[...] ни на секунду не усомнился [...]

За шренушак се постидје [...]

Страх је хвата да се не осрамоти, јер — савладан за шренушак — тај јаук се опет диже, долази јој до грла и хоће напоље. (Лал., 258)

[...] Ашић ни за шренушак не посумња [...]

9.4. Српскохрватској конструкцији *за* + *акузатив* којом се изражава одређени временски фрагмент којему је намењена реализација садржаја управног глагола одговара у руском конструкцији *на* + *акузатив*. Исп.:

— Ведь ни копейки у меня на завтра, Митя... (Леон., 402)

— Па немам ни копејке за суштра, Мића...

Вчера предали сводку на *се-
годња* [..]

[..] а может, в надежде обрести
покровителя на *черный день* [..]
(Леон., 465)

[..] а дети в ту ночь набрались
страху на *всю жизнь*.

Колико јуче јевили су за *данас*
[..] (Дав., 163)

[..] а можда у нади да стекне
покровителя за *црне дане* [..]

[..] а дјеца су те ноћи нахватала
страха за *сав живоји*. (Лал., 173)

9.5. У српскохрватском језику „специфична временска конструкција за + *јенишиив* која је обележавала значење „у току” (в. Даничић, Српска синтакса, 166) не јавља се у модерном књижевном језику, изузев у појединим устаљеним изразима (за *живојиа*, за *владе*, за *видела*)⁴² У руском језику су овој српскохрватској конструкцији еквивалентна различита језичка средства: прилог, конструкције *при* + *локашиив* и *по* + *дашиив*. Њихов избор одређује значење лексичке јединице која се поставља у зависну позицију. Исп.:

[..] и те, кто успеваеt сделать
зло *днем*.

*При жизни*⁴³ он был мне всего
лишь братом.

[..] *по самым торжественным
праздникам* не бывало так пусто.
Солдаты старались как можно
скорей уйти подальше от сос-
нового леса, от леса вообще и
засветло добратся до шоссе.

[..] они што стигну да сврше
зло за *дана*. (Сел., 139)

За *живојиа* био ми је само брат.
(Сел., 255)

[..] ни за *најсвечанијеј блајдана*
није тако пусто. [Сел., 309]
Ни говори ни ромори, само граби
да се удаљи од борове шуме, од
сваке шуме и да бар до цесте
стигне за *дана*. (Лал., 341)

Ако је у зависној позицији српскохрватске конструкције лексема *век*, уместо конструкције за + *акузашиив* појављује се за + *јенишиив*, док се у руском преводу остварује конструкција на + *локашиив*. Исп.:

На *его веку* сменилось, изгнано или
убоито столько кади, муселимов,
кајмекамов, что само число их
неведомо.

За *његова вијека* смијењено је, от-
јерано или убијено толико мусе-
лима, кајмекама, да им ни броја
не зна. (Сел., 305)

9.6. Неодређена постериорност сá нијансом у значењу ‚касно’ изражава се у руском језику конструкцијом за + *акузашиив*. Употреба ове конструкције је ограничена и своди се на случајеве када су у улози конкретизатора времена-оријентира лексеме *полденъ* и *полночь*. У српскохрватском језику најчешће је еквивалентна конструкција *јосле* + *јенишиив*, мада се сусреће и описан превод. Исп.:

⁴² М. Ивић, *Систем њредлошких консјрукија у срјскохрватском језику*, ЈФ, XXII, кв. 1—4, Београд, 1957—58, стр. 144 (у фусноти).

⁴³ И у српскохрватском језику постоји модел *јри* + *локашиив* који је синонимичан са моделом за + *јенишиив*: *јри њихову живојиу* — за *њихова живојиа*. (Исп. М. Стевановић, *Савремени срјскохрватски језик*, II, стр. 523).

[. . .] и враћао се у хутор *за полночь*, когда по базам уже начиналась перекличка кочетов. (Шол., 284)

Солнце давно уже перевалило *за полдень*. (Шол., 454)

[. . .] и враћао се у село *йосле йоноћи*, када је по дворишту већ почињало надвикивање петлова.

Сунце је давно превалило *зенит*.

9.7. У оба језика конструкцијом *за + инстѝрументѝал* обележавају се вршиоци радњи чији тренутак остварења служи као својеврсан временски оријентир; наиме, радње, стања или процеси који се према томе оријентир у одређују исказани су као да му непосредно следе у времену. Исп.:

За ними проснулись и остальные.

За њима су се будили остали. (Лал., 55)

Конструкција *за + инстѝрументѝал* у овом значењу синонимична је у оба језика са конструкцијом *йосле + йениѝив*, којом се експлицитније изражава постериорност реализације предикатског садржаја⁴⁴. Њихову синонимичност потврђује и преводни еквивалент. Исп.:

За вьюгами подули [. . .] жесткие ветры [. . .] (Бун., 100)

После снежних међава дунули су [. . .] љути ветрови [. . .]

9.8. Посебна врста постериорности која се у српскохрватском језику изражава конструкцијом *за + акузатѝив* подразумева случајеве када се у зависној позицији појављују експлицитно или имплицитно квантифициране именице типа *дан, час* и сл. Том конструкцијом говорно лице сигнализује „меру времена процесуално конципованог (тј. чији се ток има на уму) које се не обухвата непосредно моментом остварења дате акције”⁴⁵. У руском језику у истој тој служби затичемо конструкцију *через + акузатѝив*. Исп.:

Елка *выступает через три дня* [. . .]
[. . .] *через полчаса* там будем.

Елка *наступа за ѝри дана* [. . .] (Дав., 286)
[. . .] *за йола саѝа* сам тамо. (Лал., 381)

— Он *вернется дня через два*.
— *Значит, дня через два*.

— *Враћа се за дан, два*.
— *Онда за дан, два*. (Сел., 44)

9.9. Конструкција *за + акузатѝив* у руском језику функционише у сложеном конструкционом моделу *за + акузатѝив + до + йениѝив*, односно у моделу *за + акузатѝив + перед + инстѝрументѝал* којим се изражава одређена антериорност. Оваквим се конструкцијама изражава максимална тачност одређеног временског одсека који дели моменат радње од временског оријентира. У првом делу конструкције (у акузативу) најчешће

⁴⁴ Исп. егземплификацију синонимичности конструкција *за + твор. пад.* и *после + род. пад.*: *За ним выкупался Баев . . . После него выкупался Баев.* (М. Горький, Ледоход). (В. П. Сухотин, о. с., стр. 96).

⁴⁵ М. Ивић, о. с., стр. 152.

се употребљавају називи временских јединица и одређених временских периода у једнини или у бројним конструкцијама. У српскохрватском језику се ту као преводни еквиваленти јављају различите конструкције, од којих ниједна не садржи предлог *за*. Исп.:

Он умер за *день до отправки*.

Умро је дан *џре њоласка њрансиор-џа*. (Дав., 164)

И вот однажды, за *день до встречи*, она пришла к нему на квартиру и сказала [. . .]

И једног дана на *саџ џре сасџанка*, ушла му је у стан и рекла [. . .] (Дав., 335)

За *неделю перед тем* он имел случай [. . .] (Леон., 262)

Пре *недељу дана* имао је прилике [. . .]

9.10. Изрази типа *дан за даном*, *џодина за џодином* постоје у оба језика⁴⁷. Исп. рецимо:

День за днем, год за годом из глупины веков шли берестянные грамоты⁴⁸.

[. . .] већ *дан за даном* обавештава стране амбасадоре о оружаном сукобу са Вијетнамом. (Политика, 23. 2. 1979)

9.11. Конструкцијом *за + инсџрументџал* изражава се у руском језику време реализације садржаја управног глагола. У улози конкретизатора временског детерминатива употребљава се ограничен списак лексема — називи јела и оброка: *завтрак, обед, ужин, чай, еда* и сл., а веома ретко лексема друкчије семантике: *работа, игра, урок, разговор (беседа)*⁴⁷. У српскохрватском језику се јавља такође конструкција *за + инсџрументџал* ако се у зависној позицији нађе лексема која се своди на „име неког обода“⁴⁸; у осталим случајевима еквивалентно значење има веза акузатива са уз. Исп.:

— *За тивом*⁴⁹ это лицный разговор о революции, падаль [. . .] (Леон., 546)

— *Уз џиво* се не разговара о револуцији, стрвино [. . .]

⁴⁶ Пример преузет из рада: М. В. Всеволодова, о. с., стр. 190.

⁴⁷ Е. С. Скобликова, *Система надежных и предложно-надежных форм, выражающих момент времени*, Русская филология, вып. 66, Куйбышев, 1965, стр. 153—154.

⁴⁸ М. Стевановић наводи примере типа: *За ручком све си тако џутала* (М. Огризовић, Хасанагиница, 15). (Исп. М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, II стр. 467).

⁴⁹ О конструкцији *за + инсџрументџал* у овом значењу А. А. Кока истиче: „В приведенных примерах конструкции с предлогом *за*, выражающие значение момента времени, не имеют в своем составе слов с временным значением. Здесь предлог *за* сочетается со словами, обозначающими главным образом процессы принимания пищи: „завтрак“, „обед“, „ужин“, „чай“, и „стол“ (не в значении места приема пищи, а в значении „обеда“, „еды“), во время совершения которых происходит то или другое действие. Однако временное значение такой конструкции находится в прямой зависимости от семантики глаголов, входящих в эти конструкции. Так, например, конструкция „рассказал за обедом“ имеет временное значение, но стоит заменить глагол „рассказал“ в данной конструкции каким-нибудь глаголом движения, как эта конструкция приобретает уже совершенно другое значение. (Исп. А. А. Кока, *Конструкции с временным значением в современном русском языке*, Вопросы изучения русского языка, Алма-Ата, 1955, стр. 93).

9.12. У руском језику затичемо конструкцију *за + акузатив* у реченицама „сообщающих о возрастном состоянии”⁵⁰. У српскохрватском језику еквивалентна су језичка решења без предлога *за*. Исп.:

Ей в ту осень перевалило за со-
рок [...] (Шол., 30)

Она је те јесени превалила *чејр-
десеју* [...]

10.1. Конструкцијом *за + акузатив* у српскохрватском језику изражава се семантички субјекат⁵¹. У позицији предиката су придеви којима се изриче оцена субјекта о неком објекту. То су придеви типа *добар, безнадежан, корисан, знаан, велики, уведљив* и сл. Њихова семантика условљава и њихову валентност. А. А. Ивин истиче да су у конструкцијама са тим придевима оцене као структурне компоненте обавезне лексеме којима се именује субјекат који оцењује и објекат који се оцењује⁵². Српскохрватском семантичком субјекту израженом конструкцијом *за + акузатив* еквивалентан је у руском језику семантички субјекат изражен конструкцијом *для + именитив*. Исп.:

Для него это был самый большой
праздник [...]

Для них так лучше будет [...]

Для нас существенна.

Для него этот довод не был убе-
дительным [...]

Кто знает, до каких пор длилась
бы эта безнадежная *для него*, пол-
ная несправедливости трехлетняя
война [...]

За њега је то био највећи празник
[...] (Лал., 75)

За дјецу је боље тако [...] (Лал.,
293)

За нас је знатна. (Мар., 198)

За њега то није био убједљив раз-
лог [...] (Лал., 101)

Богзна колико би трајао тај њи-
хов већ трогодишњи рат, *за њега*
безнадежни, без нигдје правде ни
заштите [...] (Лал., 75)

Да конструкција *за + акузатив* има значење семантичког субјекта потврђују и преводни еквиваленти у којима се руски семантички субјекат изражен дативом при превођењу некад трансформише у семантички субјекат изражен конструкцијом *за + акузатив*, тако да се конструкција *за + акузатив* и датив налазе у синонимичном односу. Исп.:

В указанных условиях *Петру
Горбидоничу* выгоднее было не
примечать препятствий. (Леон.,
217)

За Пейџа Горбидонича је у поме-
нутим околностима било корис-
није да не примећује препреке.

⁵⁰ *Русская грамматика*, II, Москва, 1982, стр. 446.

⁵¹ У науци о српскохрватском језику до сада (колико је нама познато) није описивана конструкција *за + акузатив* у значењу семантичког субјекта. Овај термин служи овде за означавање ситуација у којима се конструкциони модел *за X је...* може парафразирати у смислу „X оцењује да...”

⁵² А. А. Ивин, *Основания логики оценок*, Москва, 1970, стр. 11.

10.2. Конструкцијом *за* + *акузатив* у српскохрватском језику изражава се семантички субјекат када се у позицији предиката налазе предикативи типа *свеједно*. Руски еквивалент је конструкција *для* + *тениив*. Исп.:

Для нас это все равно.

За нас је то ионако свеједно. (Дав., 80)

10.3. Семантички субјекат у српскохрватском језику изражава се конструкцијом *за* + *акузатив* и када се у позицији предиката налазе лексеме нешто друкчијих лексичко-граматичких карактеристика од лексема описаних у тачкама 10.1. и 10.2. Исп.:

Для нее существовал только этот мир.

[...] все, что я скажу, будет *для него* равносильно приговору.

За њу је постојао само овај свијет. (Сел., 35)

[...] све што ћу рећи *за њеџа* је пресуда. (Сел., 80)

11.1. Конструкција *за* + *акузатив* функционише у оба језика и у адноминалним конструкцијама. У управној позицији налазе се у том случају именице или придеви. Зависном именицом ближе се детерминише садржај управне речи, што значи да зависна именица има, у ствари, атрибутско-рестриктивну функцију.

Ако су лексеме у управној позицији деривирани од глагола типа *готовиться* (*подготовиться*), *бороться* и сл., тада је структура адноминалних конструкција идентична структури глаголских конструкција, али је циљни однос који се изражава глаголским конструкцијама у адноминалним конструкцијама контаминиран атрибутско-рестриктивним односом, као у примерима:

] все, что мы делаем, лишь *подготовка к ней* [...]

Ночи и ночи я не спала в ожидании, готовая *к дороге* [...]

Хотя ему-то, как бывшему борцу *за это самое*, и следовало бы учесть [...] (Леон., 222)

[...] све што чинимо то је *припрема за њу* [...] (Сел., 31)

Ноћи и ноћи нисам спавала очекујући, спремна *за њу* [...] (Дав., 490)

Мада би он, као бивши борац *за ово*, морао и да зна [...]

11.2. Адноминалним конструкцијама са предлогом *за* у оба језика изражава се узрочно-атрибутско-рестриктивни однос. Исп.:

Завлекли его прохладные листовые своды, сулившие дремоту и награду *за мятежные его труды* [...] (Леон., 75)

Примамили су га сеновити сводови круна који су обећавали починак и награду *за његов немирни рад* [...]

[...] кошка ежилась в углу, в страхе наказания за провинность. (Леон., 152)

Позже к этому постыдному страху прибавилась мучительная боязнь за него.

Да, напротив же, я до слез благодарен вам за доверие. (Леон., 213)

[...] мачка се згрчила у куту страхујући да је не казне за кривицу⁶³.

Касније се тај стидни страх од њега стопио са заморним страховањем за њега. (Дав., 240)

Чак, напротив, захвалан сам вам до суза за указано љубеље.

11.3. У адноминалним конструкцијама са придевима типа *сјособан*, *јојџребан* и сл. у позицији управне речи именичка лексема са предлогом за у зависној позицији допуњује значење придева у том смислу што именује појаву на коју се то значење односи.

Српскохрватској конструкцији за + *акузайив* са придевом *сјособан* у позицији управне речи еквивалента је у руском језику конструкција к + *даиив*. Исп.:

И неслук-то он, лентяй, и балован без конца-краю, а к кузнечному делу способный, то есть, окончательно! (Шол., 363)

И непослушан је, и ленчуга, и размажен без краја и конца, али је способен за ковачки занай, то је поуздано!

Међутим, српскохрватској конструкцији за + *акузайив* са придевима типа *јојџребан* у позицији управне лексеме еквивалентна је у руском језику конструкција *для* + *јениив*. Исп.:

И ты каллиграфическим почерком дописала к своему „С” еще пять букв, неопходимых для Смерти.

И дописала си своје С истим красописом још три слова, потребна за Смрт. (Мар., 201)

11.4. Српскохрватској конструкцији за + *акузайив* уз именицу *сјособносџ* одговара у руском језику конструкција к + *даиив*, а уз именицу *јојџреба* конструкција *в* + *локайив*. Исп.:

И прежде всего такая под этой сдержанностью, пожалуй даже вялостью, чувствовала способность к быстрому, злому и точному движению, что сразу понял Николка [...] (Леон., 27)

И пре свега испод те уздржаности, чак би се могло рећи млитавости, осећала се способност за брз, као и љреџзан љокреј, да је Николка одмах схватио [...]

В другой таились зависимость, отчаяние, нужда в опоре.

Друга је била зависност, ненадање, потреба за ослонцем. (Сел., 58)

⁶³ У овом примеру руска адноминална конструкција је преведена глаголском конструкцијом.

11.5. Ако су у српскохрватским адноминалним конструкцијама у позицији управне речи именице којима се означавају називи установа, друштава и сл., у зависној се позицији остварују девербативне именице у акузативу са предлогом *за*. У руском језику у одговарајућим случајевима употребљава се дативна конструкција с предлогом *по*. Исп.:

Такая у них комиссия была, филтрационная, *по проверке* бывших офицеров . . . (Шол., 15)

Человек по характеру собственного существования является советом *по охране* старины в себе [. . .]

— Тут у нас есть называемое товарищество *по совместной обработке* земли. (Шол., 12)

Они су имали неку комисију, филтрациону, *за проверавање* бивших официра.

Човек је, по природи свог постојања, и завод *за заштити*у старина у себи [. . .] (Дав., 423)

— Ми ту имамо такозвану дружину *за заједничку обраду* земље.

Овим конструкцијама се изражава дифузни — атрибутско-наменски однос.

Као што се из наведених примера види, девербативне именице у зависној позицији (у акузативу са предлогом *за* — у српскохрватском, односно у дативу са предлогом *по* — у руском) захтевају у оба језика допуну у генитиву ради експлицирања њиховог значења (за заштиту *старина* — по *охране старины*).

11.6. Српскохрватској конструкцији *за* + *акузатив* еквивалентна је у руском језику конструкција *по* + *датив* са именицом *спручка*, односно *специјалиста* у позицији управне лексеме. Исп.:

— *По собакам* ты специалист, факт!⁵⁴ (Шол., 415)

— Ти си специјалиста *за ње*, факат!

11.7. У многим случајевима српскохрватска конструкција *за* + *акузатив* има функцију атрибута уз управну именицу у којој је садржана и семантичка компонента намене. У руском језику еквивалентна је конструкција *для* + *генитив*. Исп.:

И два месеца назад, преследуемый, он так же укрылся в ящик *для мусора*.

В поисках тряпичи *для перевязки*, Балужева дернула нижний ящик комода. [. . .] (Леон., 424)

Пре два месеца, исто гоњен, сакрио се у некакав сандук *за ђубре*.

Тражећи крпцу *за иречијање* Балужева повуче најнижу фиоку комоде [. . .]

Често се при превођењу српскохрватски конгруентни атрибут изражен конструкцијом *за* + *акузатив* преводи на руски језик конгруентним атрибутом. Исп.:

⁵⁴ У овом примеру је поремећен ред речи (зависна конструкција је у препонованој позицији) због емфазе, што је и у српскохрватском преводном еквиваленту требало дочарати: *За ње* си ти специјалиста, факат!

Он это почувствовал по запаху мыла, зубной пасты, пузырьков с кремами, одеколону.

Моя сознательная подготовка, и стихи Раки, и твой портрет между книгами, и бельевая корзина, и все-все до мелочей.

„Где мой *страховой* полис“?

То осети одмах по мирису сапуна, пасте за зубе, бочице с кремовима, колоњском водом. (Дав., 461)

Моје свесне припреме и Ракини стихови и твоја слика међу књигама и корпа за *веш* и све до краја, све. (Дав., 522)

„Где ми је полица за *осијурање*“? (Дав., 133)

11.8. Ако се акузативном конструкцијом с предлогом именује за шта ће бити искоришћен остваривање дате радње над датим објектом, тада је српскохрватској конструкцији за + акузатив еквивалентна у руском језику конструкција на + акузатив. Исп.:

Откуда взяли деньги *на такси*?

Одакле им новац за *такси*? (Дав., 76)

11.9. Ако се акузативом са предлогом за у српскохрватском изражава „намена неке посуде или другог предмета“⁵⁵, тада се у руском језику појављује конструкција под + акузатив. Исп.:

Эта бутылка *под молоко*.

То је боца за *млеко*⁵⁶.

11.10. Конструкција за + инструментал употребљава се у руском језику и у реченицама којима се изражава да је неко дужан нешто да плати, да неко нешто дугује. У српскохрватском се у том случају појављује конструкција друкчије структуре са граматичким субјектом наспрам семантичког који је садржан у конструкцији за + инструментал. Исп.:

— Трешнца штрафа за *мној*!
(Леон., 343)

— Три рубље ја *јлаћам*!

12.1. У српскохрватском језику предлог за функционише у устаљеним изразима *имайи (немаји) разлоја за нешто*, односно *имайи (немаји) времена за нешто, јоћи за руком*. Руски преводни еквиваленти су ту сасвим различите структуре. Исп.:

Он ловок, находчив, беспечен, и ему все всегда *удается*.

Он је брз и продоран, све безбрижно узима и све му за *руком јолази*. (Лал., 59)

[. . .] *не имея на то* никаквих причин.

[. . .] а *нисам имао* никаква разлоја за *јо*. (Сел., 67)

— Пошли, некогда мне *разговаривать*!

„Ајде, *немам времена за јричу*!“ (Лал., 365)

⁵⁵ Р. Маројевић, о. с., стр. 289.

⁵⁶ Пример из: Р. Маројевић, *ibidem*.

13.1. Предлог за у српскохрватском језику јавља се и у уводно-модалним изразима за разлику од . . . , за сваки случај. Одговарајући руски изрази гласе: *в отличие от . . . , на всякий случай*. Исп.:

В отличие от Гюнтера в его взгляде не было ни раздражения, ни грубости, и он не старался Вековича запугать. *На всякий случай, их я знаю, а ты дай мне слово.*

За разлику од Гинџера, он није гледао мрко и преко у Вековића, није покушао да га заплаши. (Дав., 272)

За сваки случај, шта их ја знам, хоћу твоју реч. (Дав., 158)

13.2. С друге стране, руским изразима за *некоторым исключением, за отсутствием . . .* не постоји дословни српскохрватски преводни еквивалент. Исп.:

— *За некоторыми исключениями!* . . . зловеще уточнил Чикилев вежливым покаянием голосом⁶⁷ [. . .] (Леон., 309)

[. . .] а большую часть дня, за отсутствием родни и знакомых, неслышно проводил дома [. . .] (Леон., 96)

— *Са известим изузејком!* . . . злослутно је прецизирао Чикиљов, још увек учтивим тоном [. . .]

[. . .] а већи део дана, *пошто није имао ни рођака ни познаника*, нечујно је проводио код куће [. . .]

13.3. Српскохрватском изразу за *инаић* еквивалентан је у руском језику израз *на зло*. Исп.:

И ничего. „*На зло!*”!

И ништа. „*За инаић!*”! (Дав., 143)

14.1. Резимирајући у најкраћим цртама све оно што је наша конфронтативна анализа показала о употреби кунструкција са предлогом за у руском и српскохрватском језику, изложимо уједно и њене основне резултате.

И руском и српскохрватском језичком систему својствене су конструкције са предлогом за којима се изражава широк спектар функционално-семантичких категорија. Међутим, унутарјезичке и међујезичке развојне тенденције двају генетски сродних језика довеле су до неједнаке дистрибуције ових конструкција, тј. до настанка њихових дели-

⁶⁷ Сасвим бисмо узгредно напоменули, не улазећи овом приликом у природу самог феномена, да је до лексичког пражњења предлога за дошло у руском језику у упитним конструкцијама типа *Что за народ?* у којима лексема за са упитном заменицом *что* има функцију изрза „у значењу номинатива упитне заменице *какой, какал, какое, какие*, али само у предикативној функцији” (исп. Р. Маројевић, о. с., стр. 152). У српскохрватском језику руској упитној реченици овог типа еквивалентна је упитна реченица са упитном речју *какав (каква, какво, कैसे)*. Исп.:

Что за народ! (Расп., 71)

Какав је ово свет!

Руској упитној конструкцији *За чем же дело?* еквивалентна је у српскохрватском језику конструкција *Па у чему је ствар? | О чему се ради?* Исп.:

За чем же дело? (Расп., 51)

Па у чему је ствар?

мичних и потпуних диференцирања. Извршена анализа управо је осветлила околности под којима им је у једним случајевима употреба идентична, под којима је, у другим, дошло до делимичног диференцирања, а у трећим — до потпуног.

Анализа је показала да је диференцирање у функционисању конструкција са предлогом *за* између руског и српскохрватског језика најмање изражено на нивоу функционално-семантичких категорија. Међутим, на нивоу контекстуалних значења, односно на нивоу лексичких конкретизација изразито је присутно диференцирање у дистрибуцији ових конструкција, што је условљено семантиком лексема у управној и зависној позицији, односно нијансом контекстуалног значења самих конструкција.

Испоставило се да је поље употребе конструкција са предлогом *за* шире у руском језику при изражавању просторних односа него у српскохрватском језику. Међутим, поље употребе конструкција којима се изражавају галголске допуне шире је у српскохрватском него у руском језику. Адвербијал количине, тј. за колико је нешто купљено, урађено и сл., изражава се у оба језика конструкцијама са предлогом *за*. Потпуна идентичност у оба језика је и у изражавању намене. Међутим, до потпуног диференцирања између руског и српскохрватског језика дошло је код изражавања семантичког субјекта; у том су случају српскохрватским конструкцијама са предлогом *за* у руском језику еквивалентне конструкције са предлогом *для*. До потпуног диференцирања дошло је и код изражавања намене. Српскохрватским конструкцијама са предлогом *за* еквивалентне су најчешће конструкције са предлозима *для* и *на*. Српскохрватским конструкцијама са предлогом *за* у руском језику еквивалентне су конструкције са предлогом *на* и при изражавању поређења.

Анализа је показала да је у српскохрватском језику шире поље употребе конструкција са предлогом *за* у адноминалној функцији, уводно-модалним изразима и фразеолошким конструкцијама.

Делимично диференцирање у функционисању конструкција са предлогом *за* присутно је и код изражавања временских, узрочних и циљних односа. А те истоветности или разлике најтешће су повезане са семантичким нијансама самих конструкција, односно њихових лексичких конкретизација.

Анализа је показала да је диференцирање изражено и у облицима употребе зависне именске лексема у конструкцијама са предлогом *за*. Наиме, док се у српскохрватском језику именска лексема у зависној позицији употребљава у акузативу, инструменталу и генитиву, у руском језику се, за разлику од српскохрватског, именска лексема употребљава само у акузативу и инструменталу.

Конфронтативна анализа употребе конструкција са предлогом *за* у руском и српскохрватском језику показала је да се и поред блискости граматичких структура и лексике руског и српскохрватског језичког система изразито диференцирање испољава управо у функционисању тих граматичких структура и лексике, у начину њихових реализација у сваком језику посебно, односно у микросистемима.

Приликом конфронтирања употребе конструкција са предлогом *за* ишло се за истицањем функционално-семантичких категорија и значењских нијанси у оквиру њих, као и за описом идентичности, односно делимичних и потпуних диференцирања. Резултати до којих се дошло имају не само теоријску, већ и апликативну вредност, јер се осветљавањем пудручја најчешћих диференцирања аутоматски утврђују и подручја интерференције у комуникативном процесу, што треба да буде својеврсно упозорење на то шта у наставном процесу треба максимизирати.

Крагујевац

Љубо Милинковић

Резюме

Љубо Милинковић

КОНСТРУКЦИИ С ПРЕДЛОГОМ *ЗА* В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ И СЕРБСКОХОРВАТСКОМ ЯЗЫКАХ

В настоящей работе рассматривается употребление конструкций с предлогом *за* в русском и сербскохорватском языках в синхронном плане на материале современных сербскохорватских и русских литературных произведений в подлинниках и в переводах. Сопоставительный анализ показал, что нет полного соответствия в функционировании конструкций с предлогом *за* в двух сопоставляемых языках. При близости грамматического строя и лексического состава в двух родственных языках большое своеобразие наблюдается именно в функционировании конструкций с предлогом *за*, так как своеобразие близкородственных языков больше всего выступает в их микросистемах.

Частичные различия в употреблении конструкций с предлогом *за* проявляются при выражении пространственных, объектных, временных, целевых и причинных отношений. Частичные дифференциации наблюдаются и при выражении меры и степени, в приименных, вводно-модальных и фразеологических конструкциях. Эти различия тесно связаны с лексическим наполнением конструкций, с их контекстуальными значениями. Так, например, межъязыковые тождества в функционировании конструкций с предлогом *за* в обоих языках наблюдаются при выражении значения 'за какое время, за какую сумму', отношения связанные с замужеством и при обозначении возместительности. Полные дифференциации проявляются при выражении назначения и сравнения.

Полные различия в употреблении конструкций с предлогом *за* наблюдаются при выражении семантического субъекта, так как сербскохорватским конструкциям с предлогом *за* в русском языке эквивалентны конструкции с предлогом *для*.

Анализ показал, что имя существительное с предлогом *за* в управляемой позиции в сербскохорватском языке функционирует в винительном, творительном и — реже — в родительном падежах. В русском языке имя существительное с предлогом *за* функционирует только в винительном и творительном падежах.

Эти различия (полные и частичные) являются причиной интерференции в процессе обучения русскому языку в сербскохорватской языковой среде и сербскохорватского — в русской.